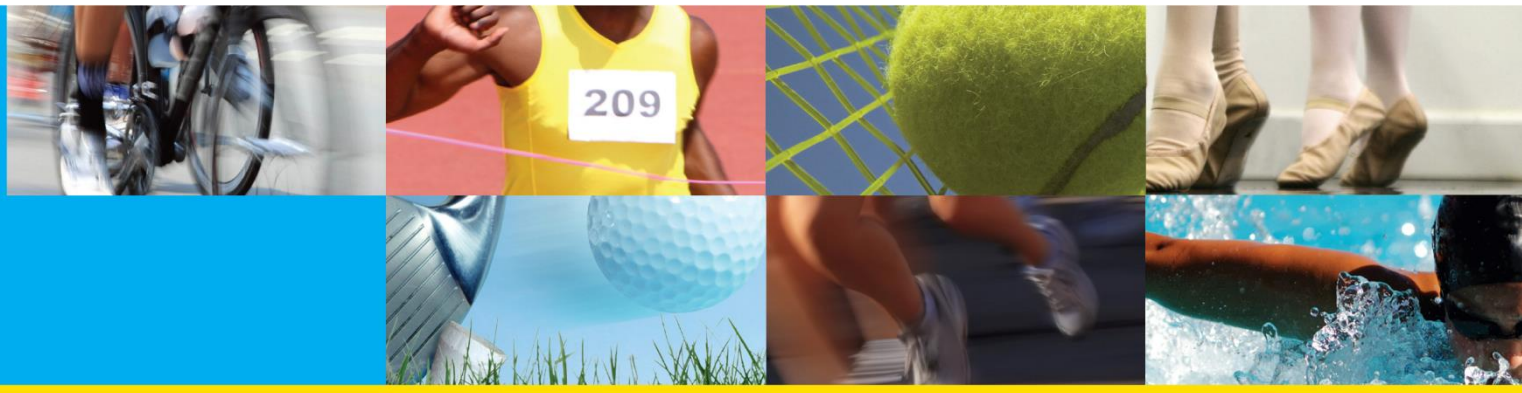
mulier instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Verenigingsmonitor Jaarbericht 2016

Janine van Kalmthout

Zoë van Ginneken

Verenigingsmonitor
Jaarbericht 2016

Janine van Kalmthout
Zoë van Ginneken

© Mulier Instituut
Utrecht, april 2017

***Mulier** Instituut*
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Inhoudsopgave

Inleiding		**7**
1.	**Organisatiekracht**	**9**
1.1	Leden	10
1.2	Kader	11
1.3	Accommodatie	12
1.4	Financiën	13
1.5	Beleid	14
2.	**Maatschappelijke oriëntatie**	**15**
2.1	Maatschappelijke activiteit	16
2.2	Maatschappelijke intentie	17
3.	**Vitaliteit sportverenigingen**	**19**
4.	**Thema's**	**21**
4.1	Verenigingsbestuur	21
4.2	Open club	22
4.3	Sporten met een handicap	23
4.4	Ledenbestand	24
5.	**Tot slot**	**25**
6.	**Publicaties**	**29**
Bijlage Methodische verantwoording		**31**

Inleiding

Met de Verenigingsmonitor wordt op een groot aantal thema's het functioneren van sportverenigingen in beeld gebracht. In het kader van de Verenigingsmonitor zijn bij het Verenigingspanel van het Mulier Instituut in 2016 twee metingen uitgevoerd. In het Verenigingspanel zitten meer dan 2.000 sportverenigingen die model staan voor de ruim 28.000 sportverenigingen (CBS statline Sportclubs, 2015) die Nederland telt (http://www.mulierinstituut.nl/projecten/sportverenigingen-en-bonden/verenigingsmonitor-panel/).

De volgende onderwerpen kwamen het afgelopen jaar in de Verenigingsmonitor aan bod: vitaliteit sportverenigingen (organisatiekracht en maatschappelijke oriëntatie), mate van Open Club, onderwerpen in het kader van Sport en Bewegen in de Buurt en het verenigingsbestuur. Het vragenblok over Open Club kwam tot stand in samenwerking met NOC*NSF, Kenniscentrum Sport en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Bij het onderwerp verenigingsbestuur is nauw samengewerkt met Nyenrode Sports Inc.

De meeste onderwerpen in de Verenigingsmonitor keren in de vorm van vaste vraagstellingen jaarlijks of tweejaarlijks terug. Naast deze terugkerende vragen, worden per meting ook enkele vragen toegevoegd die bij actuele ontwikkelingen in de sport en de veranderende informatiebehoefte van beleidsmakers aansluiten. Zo is in 2016 aandacht besteed aan het sporten van vluchtelingen bij verenigingen, de mate van Open Club en het functioneren van het verenigingbestuur. Mogelijk dat deze vragen ook in de toekomst worden herhaald om ontwikkelingen te kunnen volgen.

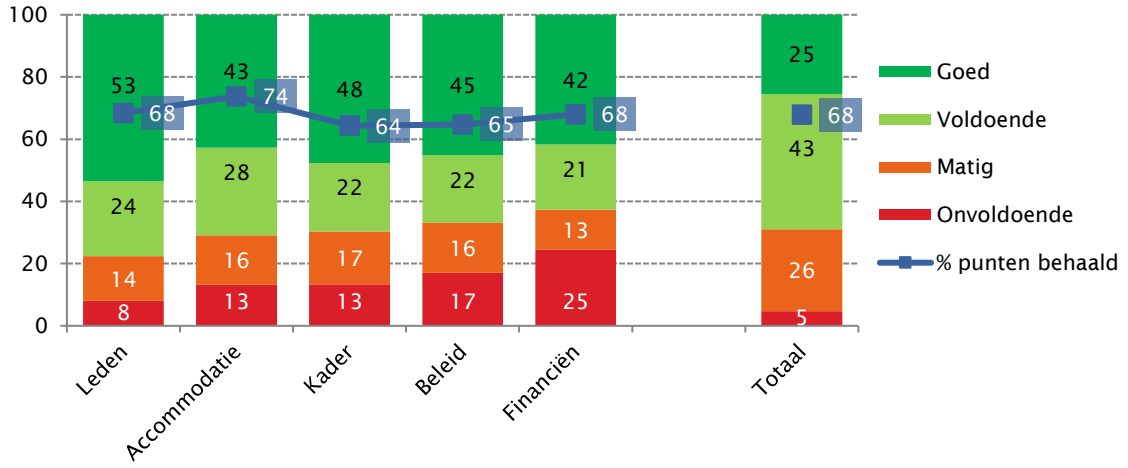
In deze rapportage worden per onderwerp kort de resultaten gepresenteerd. Het betreft de stand van zaken bij de sportverenigingen in 2016. De belangrijkste resultaten worden per thema in twee figuren weergegeven. In de tekst worden deze resultaten toegelicht en aangevuld met relevante achtergrondkenmerken en andere gegevens die bij het thema passen.

Ter afsluiting van deze rapportage worden de belangrijkste bevindingen op een rijtje gezet en worden enkele kengetallen gepresenteerd. Dit zijn kengetallen die in de rapportage 'Versterking data-infrastructuur sport' (Tiessen-Raaphorst & de Haan, 2012) als kengetal voor de sport worden beschreven. De gegevens uit de Verenigingsmonitor worden vaak gebruikt als referentiedata of benchmark in lokaal en regionaal onderzoek of ten behoeve van andere onderzoeken in de sport. De lijst met publicaties geeft weer in welke landelijke, regionale en lokale studies gegevens uit de Verenigingsmonitor zijn terug te vinden.

Het Jaarbericht 2016 van de Verenigingsmonitor geeft een kort en bondig overzicht van de belangrijkste uitkomsten uit de peilingen die in 2016 bij het MI Verenigingspanel zijn uitgezet. Meer en ook uitgebreidere uitkomsten zijn te vinden in de rapportages die in de lijst met publicaties zijn beschreven (hoofdstuk 6). Het Jaarbericht 2016 is de eerste in een reeks van Jaarberichten waarin we jaarlijks de belangrijkste uitkomsten uit de Verenigingsmonitor presenteren. Op deze manier worden de belangrijkste ontwikkelingen bij verenigingen gevolgd en inzichtelijk gemaakt, deels gebaseerd op de verschillende kengetallen en indicatoren voor het sportverenigingsleven.

1. Organisatiekracht

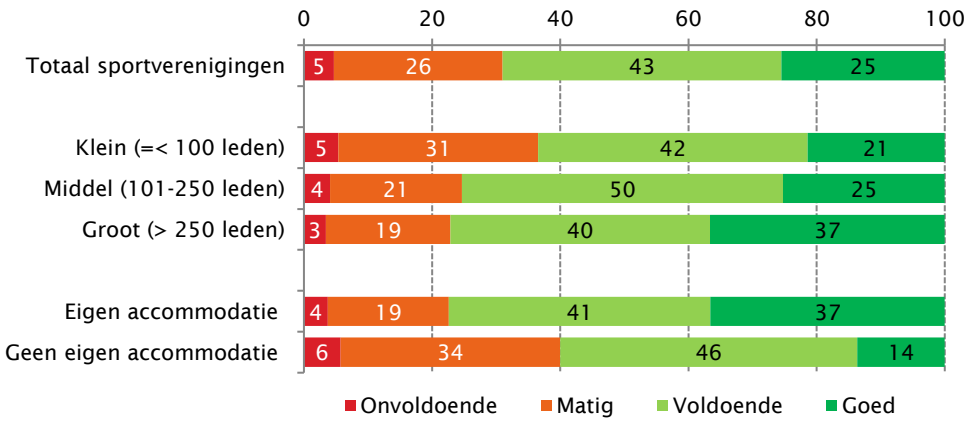
Figuur 1.1 Index organisatiekracht sportvereniging (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

Een kwart van de sportverenigingen scoort 'goed' op de index organisatiekracht (figuur 1.1). Deze verenigingen zijn goed in staat om het sportaanbod voor de (potentiële) leden te organiseren. Drie op de tien verenigingen heeft moeite met het organiseren van hun sportaanbod. De index organisatiekracht bestaat uit vijf criteria: beleid, leden, kader, accommodatie en financiën. Elk criterium bevat een aantal items dat betrekking heeft op de mate waarin er problemen of tekorten zich voordoen of juist niet, en welk toekomstperspectief er op het betreffende onderwerp is.
De verenigingen scoren het best op het criterium leden. Drie kwart van de verenigingen scoort voldoende tot goed. Op het criterium financiën wordt het slechtst gescoord. Een kwart van de verenigingen scoort onvoldoende. De grote verenigingen en de verenigingen die over een eigen accommodatie beschikken, zijn organisatiekrachtiger dan kleine verenigingen en de verenigingen zonder eigen accommodatie (figuur 1.2). Verenigingen met een eigen accommodatie scoren op alle organisatiekrachtcriteria, behalve kader, hoger dan verenigingen zonder eigen accommodatie. Grote verenigingen scoren beter op leden en beleid.

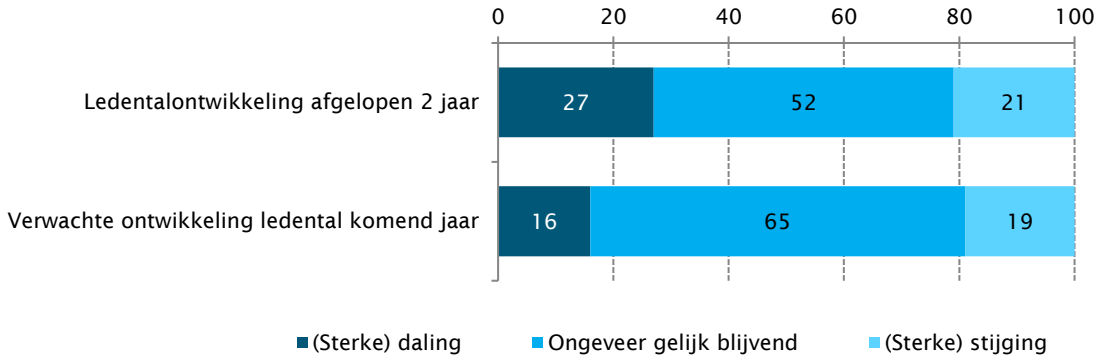
Figuur 1.2 Organisatiekracht sportvereniging naar achtergrond (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

1.1 Leden

Figuur 1.3 Ledentalontwikkeling (% verenigingen)

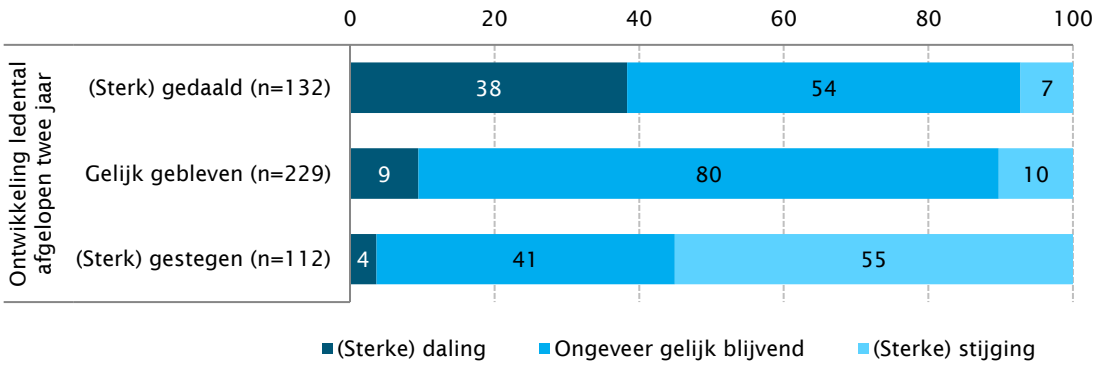

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

Een kwart van de verenigingen heeft de afgelopen twee jaar met een dalend ledental te maken gehad (figuur 1.3). Bij een vijfde van de verenigingen groeide het aantal leden. Het zijn voornamelijk teamsporten, de grotere verenigingen (meer dan 100 leden) en de verenigingen met een eigen accommodatie waarbij het ledental steeg. Verenigingen verwachten, of hopen wellicht, dat het komende jaar met name het ledental stabiel zal blijven. Vereningen met een stijgend ledental verwachten dat deze stijging het komend jaar doorzet (figuur 1.4). Maar een negatieve tendens lijkt ook aan de orde. De verenigingen met een dalend ledental verwachten vaker een daling van het ledental in vergelijking met de verenigingen waarvan het ledental gelijk bleef of steeg.

Voor een derde van de verenigingen vormt de ontwikkeling van het ledental een bedreiging voor de toekomst. Het zijn met name de ‘dalers’ (verenigingen die de de laatse jaren kampten met een dalend ledental, maar ook in de toekomst geen groei verwachten) waarvoor de ledentalontwikkeling een bedreiging vormt. Voor 5 procent van de verenigingen vormt het binnen één of twee jaar een probleem. De meeste verenigingen (89%) hebben voor de komende twee jaar, tot 2018, een leden(groei)ambitie. Een aantal binnensporten geeft aan niet te willen groeien. De verenigingen die willen groeien, richten zich met name op het werven van leden. Een derde van de verenigingen wil wel groeien, maar heeft geen speerpunten op het gebied van ledenwerving of -behoud.

Figuur 1.4 Verwachte ontwikkeling ledental (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

1.2 Kader

Figuur 1.5 Voldoende vrijwilligers en trainers/instructeurs in de vereniging (% verenigingen)

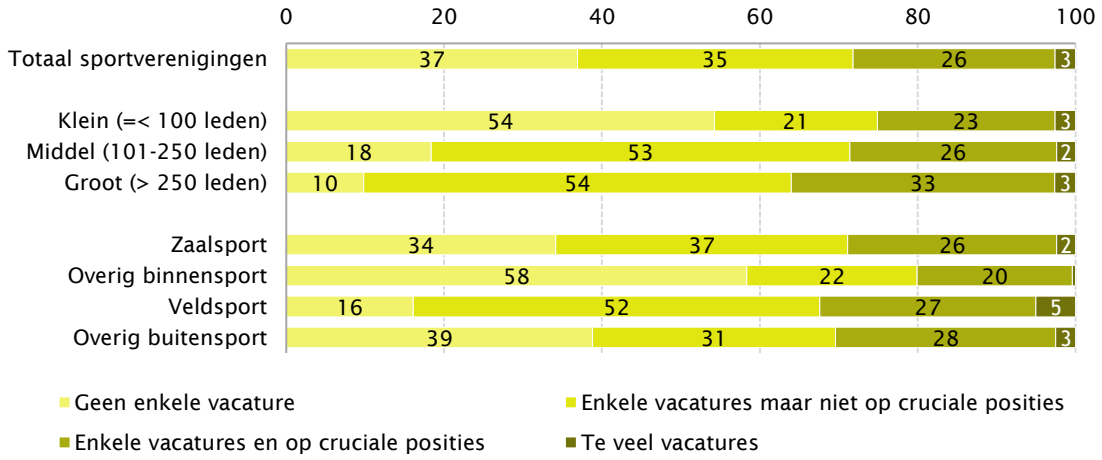

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

De meeste verenigingen (86%) beschikken over voldoende vrijwilligers (figuur 1.5). Het zijn voornamelijk de kleine verenigingen die over voldoende vrijwilligers beschikken en niet op zoek zijn naar vrijwilligers. De grote verenigingen, de teamsporten en de verenigingen met een eigen accommodatie kunnen altijd wel nieuwe vrijwilligers gebruiken en blijven naar vrijwilligers op zoek.
Drie van de vijf verenigingen beschikt in de vereniging over voldoende trainers/instructeurs/docenten (figuur 1.5). Het zijn met name de kleine verenigingen en de niet zaal- en veldsporten (zoals biljart, bridge, jeu de boules en wandelen), waar geen training, les of instructie wordt gegeven. Een derde van alle verenigingen (38%) beschikt over trainers/coaches/instructeurs die voldoende gekwalificeerd of opgeleid zijn. Met name bestuurders van grotere verenigingen en teamsportverenigingen geven aan dat ze te weinig gekwalificeerde medewerkers hebben. In totaal heeft een vijfde van de verenigingen te weinig gekwalificeerde medewerkers.

Een derde van de verenigingen heeft geen enkele vacature voor vrijwilligers en/of betaalde medewerkers. Dit is met name aan de orde bij kleine verenigingen en overige binnensporten (figuur 1.6). Het probleem is bij de buitensporten en de grote verenigingen wat groter. Zij hebben vaker vacatures en ook op cruciale posities vacatures beschikbaar.

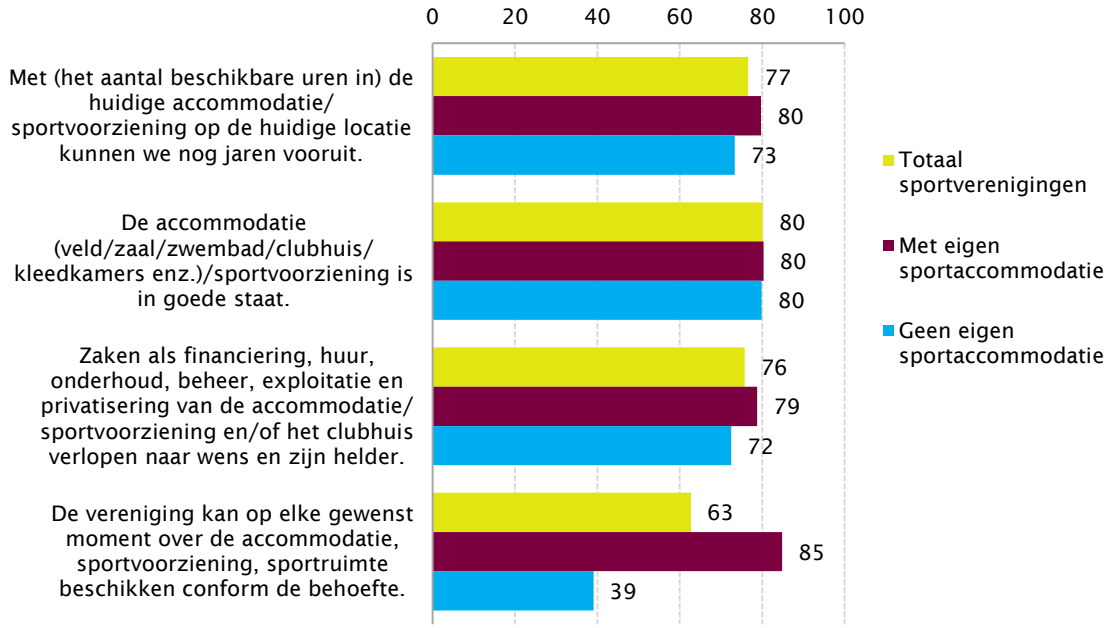
Figuur 1.6 Vacatures voor vrijwilligers en/of betaalde krachten (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

1.3 Accommodatie

Figuur 1.7 Beoordeling gebruik accommodaties (% verenigingen eens)

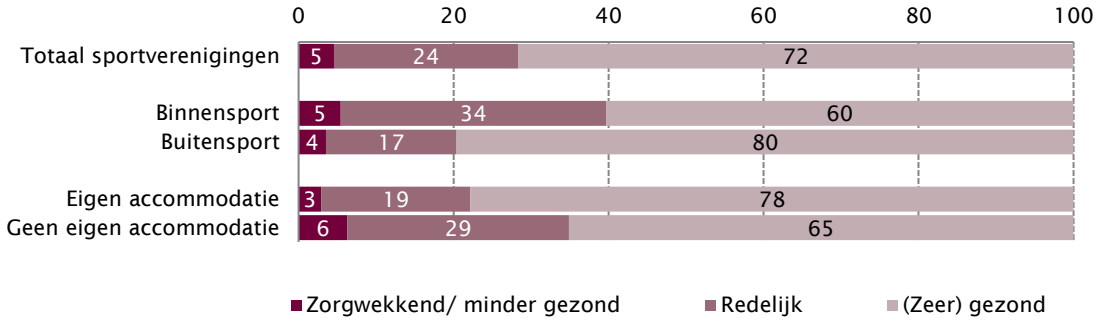
Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

Accommodatie is een van de organisatiekrachtcriteria waar sportverenigingen goed op scoren. Over het algemeen hebben verenigingen het idee dat ze met de huidige accommodatie de komende jaren nog wel vooruit kunnen (figuur 1.7). De accommodaties zijn in goede staat en zaken als financiering, beheer, onderhoud en exploitatie verlopen veelal naar wens, echter kunnen verenigingen lang niet altijd flexibel van de acommodatie gebruikmaken. Met name de verenigingen zonder eigen accommodatie, veelal de binnensporten, kunnen niet altijd op het gewenste moment over de sportvoorzieningen beschikken die met hun behoefte overeenkomt. Zij hebben vaak te maken met andere gebruikers en moeten met de beheerder van sportaccommodatie afspraken maken. Ook zijn vaak direct kosten verbonden aan het gebruikmaken van een accommodatie.

Hoewel de cijfers vrij rooskleurig lijken, hebben verschillende verenigingen toch zorgen over de accommodatie. Drie op tien verenigingen scoort matig tot onvoldoende op accommodatie als criterium voor organisatiekracht. Met name de zaalsportverenigingen (zoals volleybal, basketbal, badminton en gymnastiek) vragen zich af of ze met de huidige accommodatie nog jaren vooruit kunnen. Zij vinden vaker dan andere verenigingen dat hun sportvoorziening niet altijd in goede staat is en dat het beheer, onderhoud en exploitatie minder goed is geregeld. Ze kunnen vooral niet naar behoefte over de accommodatie beschikken. Voor al deze zaken zijn deze verenigingen afhankelijk van de verhuurder van de accommodatie. Zij hebben wat dat betreft niet direct invloed op deze zaken die wel van invloed zijn op de organisatie van hun sportaanbod. Momenteel staan in veel gemeenten de tarieven van sportaccommodaties onder druk. Dit treft de zaalsporten direct.

1.4 Financiën

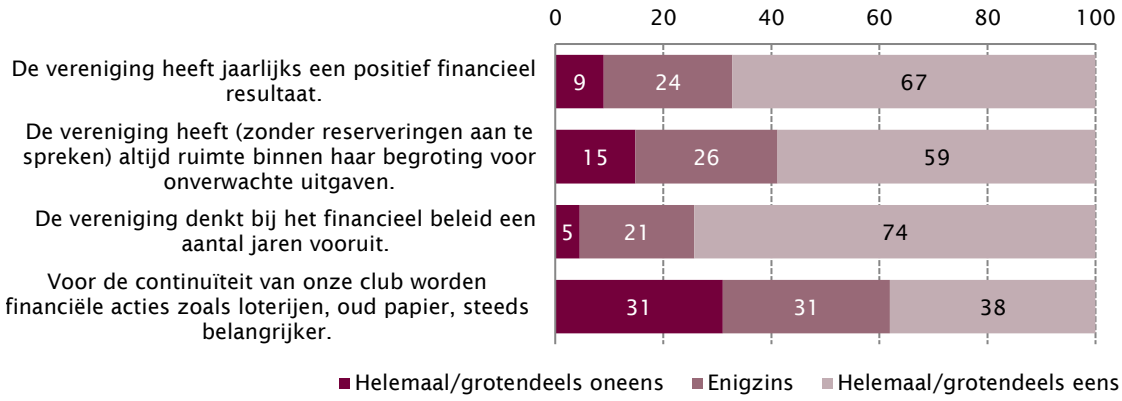
Figuur 1.8 Beoordeling financiële positie (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

Sportverenigingen zijn over het algemeen positief over de financiële positie van de club. Drie kwart van de sportverenigingen beschrijft de financiële positie van de sportverenigingen als (zeer) gezond (figuur 1.8). De binnensporten, dit zijn veelal ook de verenigingen zonder eigen accommodatie, zijn wat minder positief. Zij omschrijven hun financiële positie vaker als 'redelijk'.
Ondanks dit optimisme vormt financiën voor een aantal verenigingen een punt van zorg. Een kwart van de verenigingen scoort onvoldoende en 13 procent scoort matig op dit criterium voor organisatiekracht (figuur 1.1). Drie van de tien verenigingen maakt zich zorgen over de financiële toekomst van de vereniging. Dit zijn met name de binnensporten en de verenigingen zonder eigen accommodatie. De zaalsportverenigingen maken zich in vergelijking met de andere sporten vaker ernstige zorgen. Mogelijk dat hier de voorgenomen tariefsverhogingen voor sportvoorzieningen binnen een aantal gemeenten een rol spelen.
Een van de problemen is dat verenigingen binnen hun begroting niet altijd ruimte hebben voor onvoorziene uitgaven (figuur 1.9). Het zijn met name de buitensporten en de verenigingen met een eigen accommodatie die jaarlijks een positief financieel resultaat kennen en financiële ruimte hebben voor onvoorziene uitgaven. Het zijn voornamelijk de verenigingen met een accommodatie die voor wat betreft financieel beleid een aantal jaren vooruit denken. Twee derde van de verenigingen heeft het idee dat financiële acties zoals loterijen en oud papier, voor de continuïteit van de vereniging steeds belangrijker worden. Met name zaalsporten zijn het zeer eens met deze stelling in vergelijking met de andere sporten.

Figuur 1.9 Beoordeling financiële aspecten (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar en winter 2016

1.5 Beleid

Figuur 1.10 Waar zet het bestuur zich het komende jaar voor in? (% verenigingen)

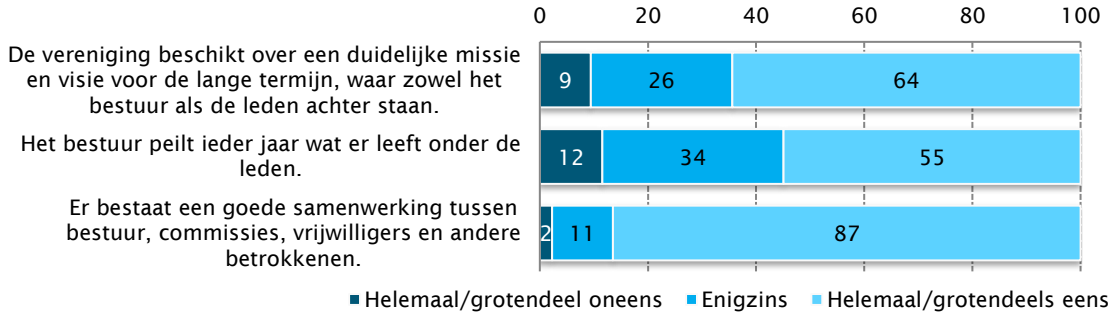

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel zomer 2016

Drie vijfde van de verenigingen (62%) heeft de afgelopen vier jaar doelstellingen of plannen op papier gezet met betrekking tot het functioneren van de vereniging of het organiseren van activiteiten in verenigingsverband. Dit zijn vooral de grote verenigingen, de buitensportverenigingen en de verenigingen met een eigen accommodatie. De meest terugkerende onderwerpen in deze plannen zijn: werving en behoud van leden en vrijwilligers, sporttechnische zaken, financiën en activiteitenaanbod. Dit komt aardig overeen met de aandachtspunten van de verenigingen voor het komende jaar (figuur 1.10). Alleen op de korte termijn is bij de vereniging ook duidelijk aandacht voor de sfeer, cultuur en het pedagogisch klimaat binnen de vereniging. Terwijl dit in beleidsplannen niet tot de top vijf van onderwerpen behoort. Ledenwerving en -behoud is een thema dat met name bij de kleine verenigingen speelt (≤ 100 leden). Het werven en behouden van vrijwilligers heeft meer de aandacht van de grote verenigingen.

In de meeste verenigingen is volgens de respondenten sprake van een goede samenwerking tussen bestuur, commissies en vrijwilligers (figuur 1.11). Ongeveer de helft van de verenigingen peilt jaarlijks wat onder de leden leeft. Bij deze zaken zijn tussen typen verenigingen nauwelijks verschillen. Een missie en visie voor de lange termijn is bij grotere verenigingen en verenigingen met een eigen accommodatie vaker aanwezig dan bij andere verenigingen. Het lijkt erop dat deze verenigingen beleidsmatiger werken dan de kleine verenigingen en de verenigingen zonder eigen accommodatie. Zij scoren gemiddeld hoger op het organisatiekrachtcriterium beleid.

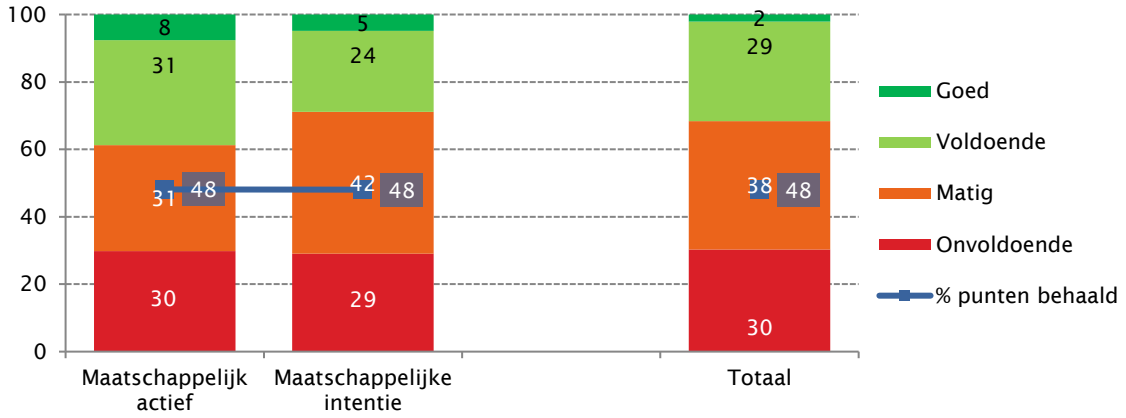
Figuur 1.11 Beleidsmatig werken in de vereniging (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

2. Maatschappelijke oriëntatie

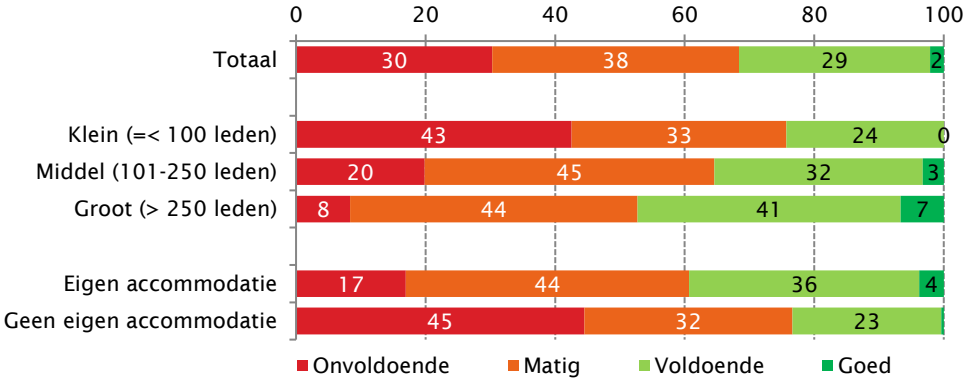
Figuur 2.1 Index maatschappelijke oriëntatie sportverenigingen (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

Drie op de tien verenigingen scoort voldoende op de index maatschappelijke oriëntatie; 2 procent scoort 'goed' (figuur 2.1). Deze verenigingen zijn voldoende in staat een bredere maatschappelijke functie te vervullen. Sportverenigingen zijn met het organiseren van hun reguliere sportaanbod al van maatschappelijke betekenis, maar de maatschappelijke functie kan verder gaan. Met de index wordt inzicht verkregen in de mate waarin verenigingen een maatschappelijke oriëntatie buiten het reguliere sportaanbod hebben. De index maatschappelijke oriëntatie bestaat uit twee criteria: maatschappelijk actief en maatschappelijke intentie. Maatschappelijk actief staat voor de mate waarin verenigingen actief een maatschappelijke rol vervullen: wat ondernemen en organiseren verenigingen in het kader van een bredere maatschappelijke functie? Maatschappelijke intentie staat voor de houding van verenigingen ten opzichte van een actieve bredere maatschappelijke rol: zijn verenigingen van plan een bredere maatschappelijke functie op zich te nemen? De verenigingen scoren iets beter op het criterium maatschappelijk actief dan op maatschappelijke intentie.
De grotere verenigingen en de verenigingen met een eigen accommodatie vervullen vaker een bredere maatschappelijke functie dan de andere verenigingen (figuur 2.2). Deze verenigingen zijn vaker maatschappelijk actief en hebben vaker plannen op dit gebied.

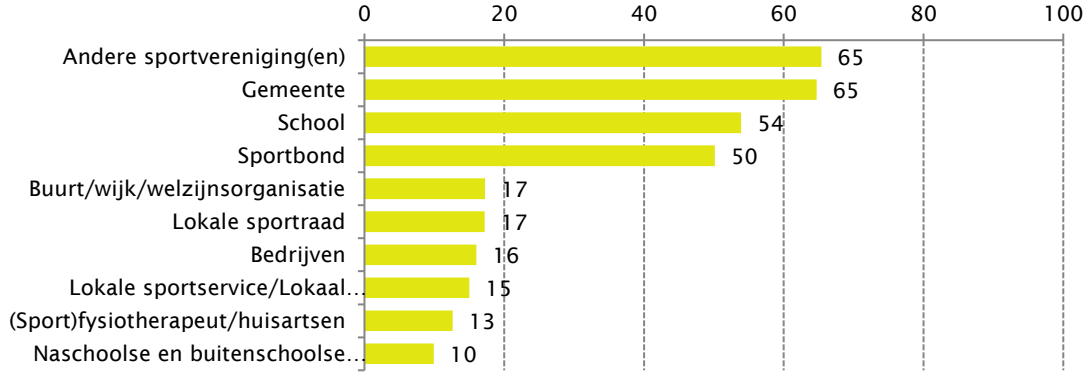
Figuur 2.2 Maatschappelijke oriëntatie sportvereniging naar achtergrond (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

2.1 Maatschappelijke activiteit

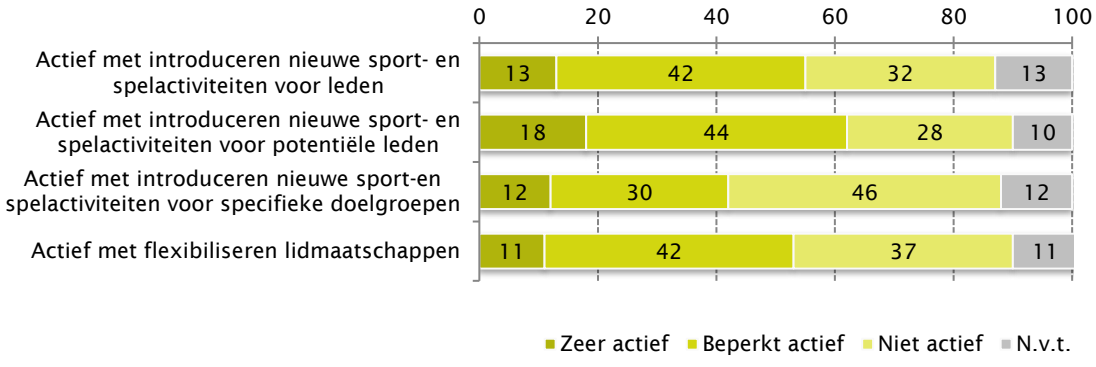
Figuur 2.3 Organisaties waarmee verenigingen samenwerken (% verenigingen dat samenwerkt)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

De meeste verenigingen (89%) werken samen met een of meer ander organisaties. Al jaren zijn de gemeente en andere sportverenigingen de belangrijkste samenwerkingspartners, direct gevolgd door scholen en de sportbond (figuur 2.3). Voornamelijk kleine verenigingen (≤ 100 leden) en binnensport-verenigingen werken (nog) niet samen.
Met de gemeente wordt voornamelijk samengewerkt omdat het onderdeel is van subsidie-afspraken. Het werven van nieuwe leden is de belangrijkste reden om met scholen en na- en buitenschoolse opvang samen te werken. Samenwerking met de sportbond, lokale/provinciale sportraad/sportservice en (sport)fysiotherapeut/huisarts gebeurt met name omdat het de kwaliteit en deskundigheid van de club verhoogt. Samenwerking met jeugd/buurt/welzijnsorganisaties, lokale jeugdsportfondsen en MEE-instellingen wordt door de verenigingen als maatschappelijke taak van de club gezien. Andere sportverenigingen en sportscholen/fitnesscentrum vormen een belangrijke aanvulling op het aanbod van de club. De meeste verenigingen (86%) organiseren ook (sport)activiteiten die openstaan voor niet-leden. Twee derde organiseert activiteiten voor leden naast het regulier sportaanbod.
De meeste verenigingen (84%) zijn actief met het introduceren van nieuwe sport- en spelactiviteiten of het flexibiliseren van lidmaatschappen. Met name kleine verenigingen en binnensportverenigingen zijn niet actief. Verenigingen zijn veelal beperkt actief met het introduceren van nieuwe activiteiten. Verenigingen zijn het meest actief met nieuwe activiteiten voor potentiële leden (figuur 2.4)

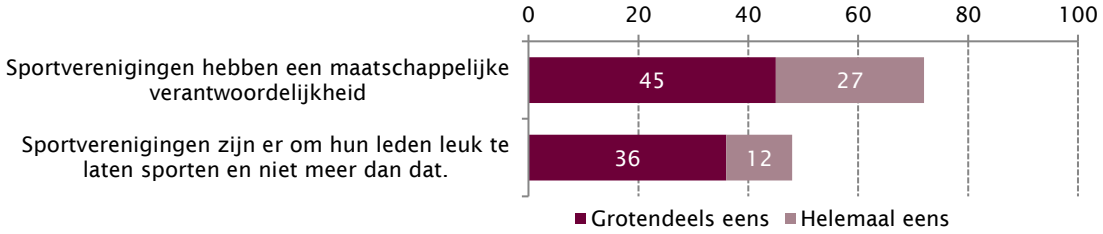
Figuur 2.4 Introductie van nieuwe sport- en spelactiviteiten (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

2.2 Maatschappelijke intentie

Figuur 2.5 Mening maatschappelijke verantwoordelijkheid (% verenigingen)

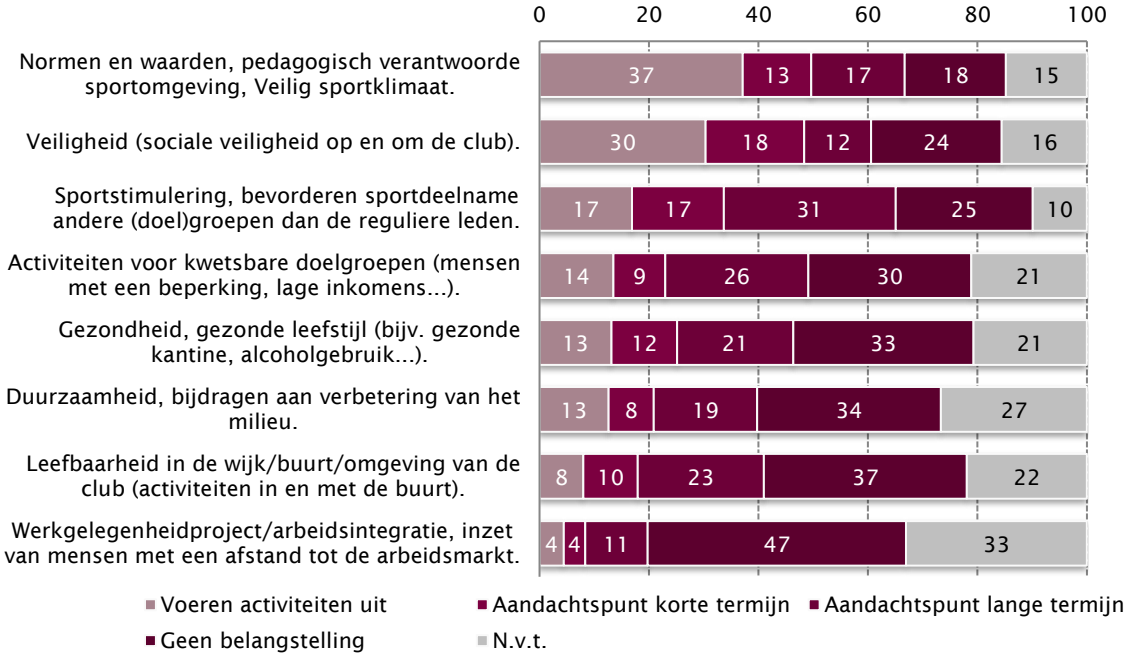

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

Drie kwart van de verenigingen vindt dat sportverenigingen een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben (figuur 2.5). Maatschappelijke verantwoordelijkheid wordt door clubs vaak beschouwd als inherent aan het reguliere sportaanbod en niet daarbuiten. De helft van de verenigingen is van mening dat sportverenigingen er alleen zijn om hun leden leuk te laten sporten. Met name de grote, buitensportverenigingen en verenigingen met een eigen accommodatie zijn het niet met deze stelling eens.

Verenigingen zijn het meest actief op de thema's normen en waarden en sociale veiligheid (figuur 2.6). Dit zijn ook de thema's die, samen met sportstimulering, op de korte termijn de aandacht van verenigingen hebben. Op langere termijn hebben sportstimulering, activiteiten voor kwetsbare doelgroepen en gezondheid de aandacht van de verenigingen. Verenigingen zijn vooral gericht op thema's die dicht bij de kernzaken van de club liggen: het aanbieden van sport voor hun leden. Daarbij zijn een prettig sportklimaat en sociale veiligheid van belang om mensen prettig te laten sporten. De thema's duurzaamheid én werkgelegenheid en leefbaarheid hebben vaak geen belangstelling of worden niet van toepassing geacht. Het zijn met name grote verenigingen en verenigingen met een eigen accommodatie die hier enigszins aandacht voor hebben.

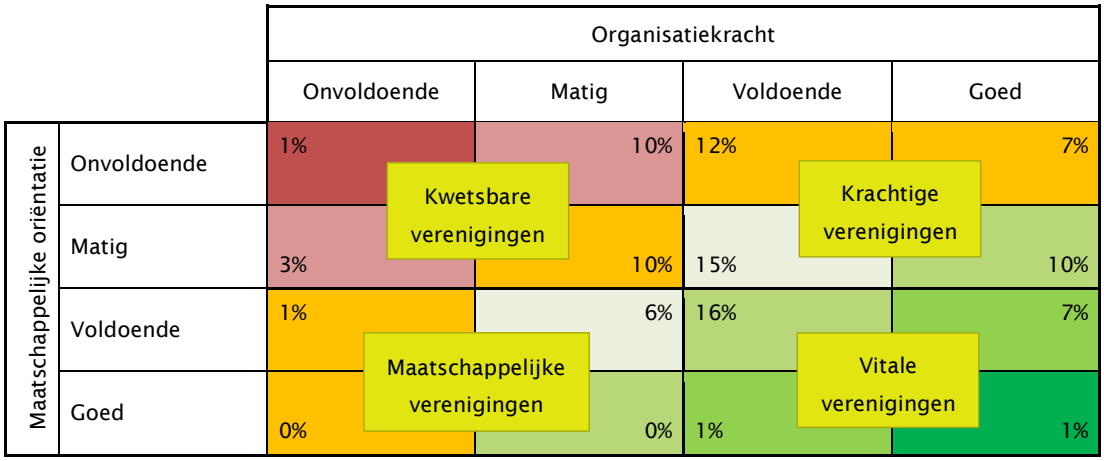
Figuur 2.6 Betrokkenheid bij maatschappelijke thema's en/of projecten (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

3. Vitaliteit sportverenigingen

Figuur 3.1 Vitaliteitsindex sportverenigingen (% sportverenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

Een kwart van de Nederlandse sportverenigingen is vitaal. Dit zijn organisatiekrachtige verenigingen die zich op maatschappelijke activiteiten of taken richten. De vitaliteitsindex bestaat uit twee dimensies:

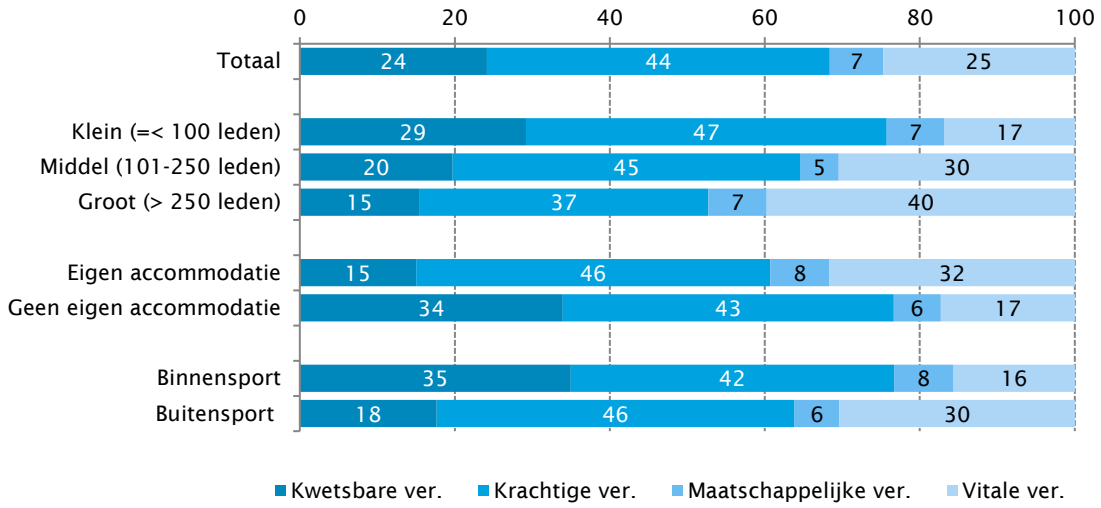
- Organisatiekracht: de mate waarin verenigingen nu en in de toekomst in staat zijn om hun sport aan te bieden aan de huidige en potentiële leden;
- Maatschappelijke oriëntatie: de mate waarin verenigingen zich richten op maatschappelijke activiteiten of taken.

Door beide dimensies met elkaar te combineren, ontstaat een matrix: de vitaliteitsindex, waarin vier segmenten van verenigingen zijn te onderscheiden naar de mate waarin ze scoren op organisatiekracht en maatschappelijke oriëntatie (figuur 3.1; Lucassen & Van Kalmthout, 2015: http://bit.ly/vitale-clubs). Het segment krachtige verenigingen is het grootst (44%). Deze verenigingen zijn prima in staat om hun sportaanbod nu en in de toekomst te organiseren, maar zijn niet of nauwelijks breder maatschappelijk georiënteerd.

Kwetsbare verenigingen (24%) kennen een minder krachtige organisatie en hebben nauwelijks oog voor een bredere maatschappelijke functie. Een kleine groep verenigingen (7%) vervult in de omgeving een bredere maatschappelijke functie, maar de organisatie van de club verdient nog aandacht. Dit zijn de zogenaamde maatschappelijke verenigingen. Er lijkt samenhang te zijn tussen organisatiekracht en maatschappelijke oriëntatie. Naarmate verenigingen organisatiekrachtiger zijn, zijn ze ook meer maatschappelijk georiënteerd en een meer maatschappelijke oriëntatie lijkt samen te gaan met een krachtige organisatie.

In de Sport Toekomstverkenning van het Sociaal Cultureel Planbureau is het getal 25 als indicator voor vitaliteit van verenigingen benoemd. Het is een van de drie indicatoren voor sociale cohesie en verenigingsleven. 25 staat voor het kwart verenigingen dat in het segment vitale verenigingen valt (figuur 3.1).

Figuur 3.2. Vitaliteit sportverenigingen naar achtergrond (% sportverenigingen)

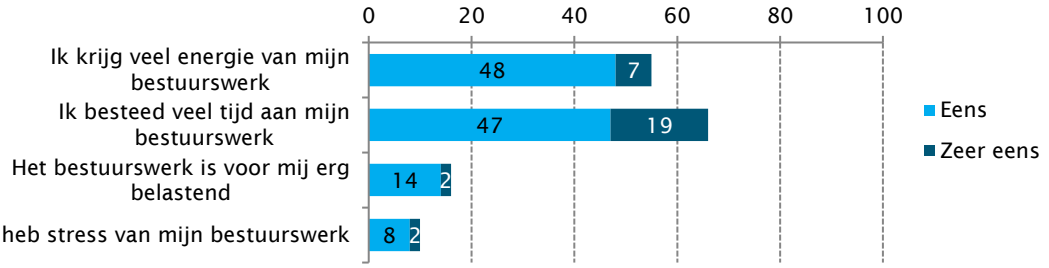
Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

Grote verenigingen en buitensportverenigingen met een eigen accommodatie behoren vaker tot het segment vitale verenigingen (figuur 3.2). Met name kleine verenigingen, binnensportverenigingen en verenigingen zonder eigen accommodatie zijn kwetsbaarder dan andere verenigingen. Tot het segment krachtige verenigingen behoren vaak individuele sporten.

4. Thema's

4.1 Verenigingsbestuur

Figuur 4.1 Ervaringen bestuurswerk (% verenigingsbestuurders)

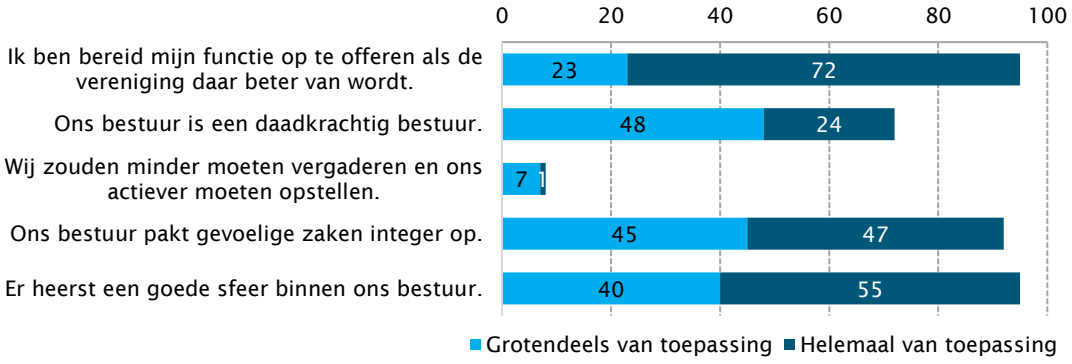

Bron: Mulier Instituut/ Nyenrode Sports Inc, Verenigingspeiling zomer 2016

In samenwerking met Nyenrode Sports Inc. is onderzocht hoe verenigingsbestuurders hun bestuurswerk ervaren. Twee derde van de verenigingsbestuurders besteedt veel tijd aan het bestuurswerk (figuur 4.1), maar deze bestuurders krijgen ook veel energie van hun bestuurwerk. Andersom zien we ook dat bestuurders die veel energie krijgen van hun bestuurswerk, daar veel tijd aan besteden. Verenigingsbestuurders die het bestuurswerk als belastend ervaren en/of stress hebben, zijn vaker actief in verenigingen met een vrijwilligerstekort, of een vereniging met kwetsbare financiën en geringe betrokkenheid van leden. Hoewel het iets minder het geval is dan bij de andere verenigingbestuurders, krijgt twee vijfde van deze bestuurders veel energie van het bestuurswerk en reageert een derde neutraal.

De meeste verenigingsbestuurders zijn tevreden over de sfeer binnen het bestuur en zijn van mening dat gevoelige zaken integer worden opgepakt (figuur 4.2). Het zijn met name bestuurders van verenigingen die niet over een eigen accommodatie beschikken, die vinden dat het bestuur daadkrachtiger mag zijn. Het zijn vooral de voorzitters en secretarissen die vinden dat ze deel uitmaken van een daadkrachtig bestuur. De bestuursleden die niet deel uitmaken van het dagelijks bestuur zijn daarover wat kritischer. Zij zijn ook vaker van mening dat het bestuur zich actiever moet opstellen. Zij krijgen ook minder vaak energie van het bestuurswerk en ervaren het bestuurswerk als belastender. Met name voorzitters krijgen veel energie van hun bestuurswerk. Ondanks dat ze er veel tijd insteken, ervaren zij het bestuurswerk minder belastend als de bestuurders die geen deel zijn van het dagelijks bestuur.

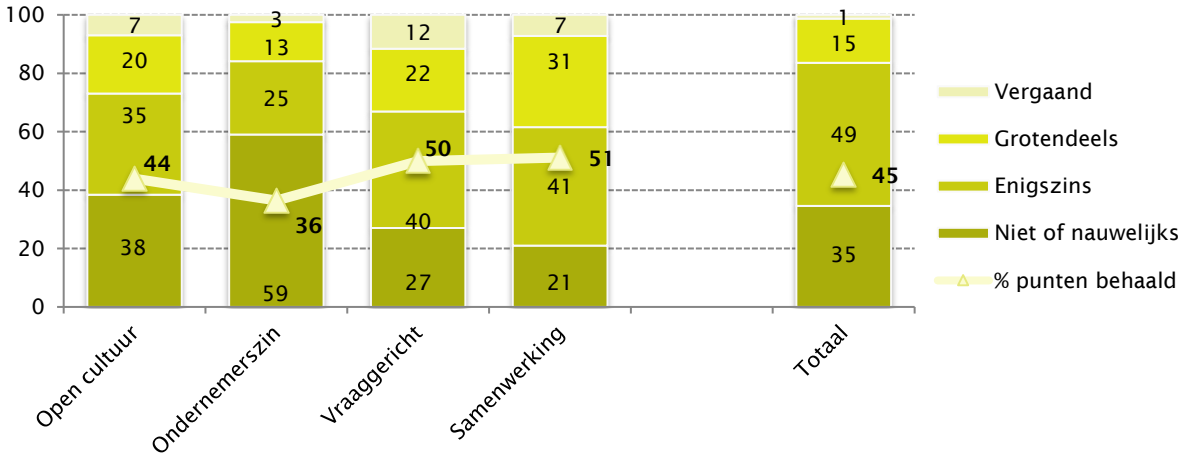
Figuur 4.2 Werksfeer verenigingsbesturen (% verenigingsbestuurders)

Bron: Mulier Instituut/ Nyenrode Sports Inc., Verenigingspeiling zomer 2016

4.2 Open club

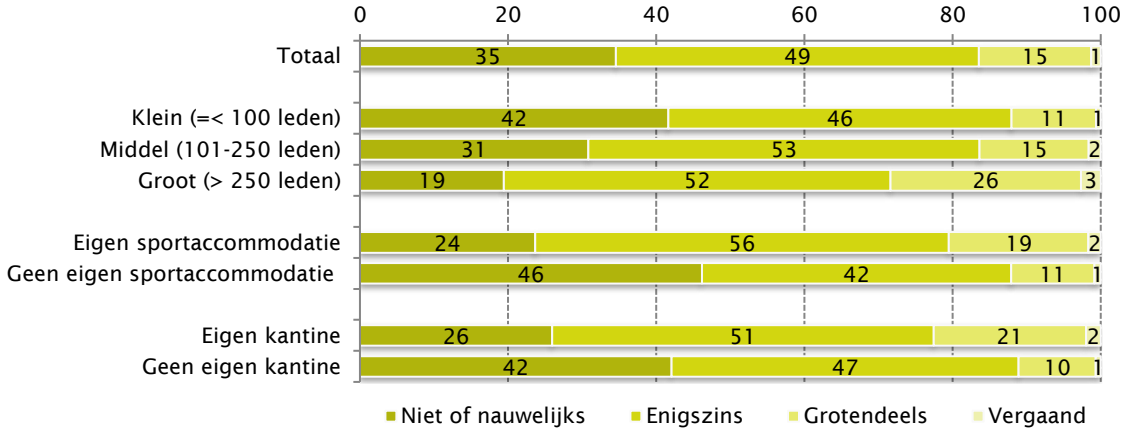
Figuur 4.3 Index Open club sportverenigingen (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

In welke mate is een club als 'open' te beschouwen? Om dit inzichtelijk te maken, is in samenwerking met NOC*NSF, Kenniscentrum Sport, Mulier Instituut en Hogeschool Arnhem en Nijmegen een index Open club ontwikkeld. Deze index wordt de komende jaren verder ontwikkeld. Binnen de index 'Open club' (https://www.nocnsf.nl/openclubs) worden vier dimensies onderscheiden: Open cultuur, Ondernemerszin, Vraaggerichtheid en Samenwerking. De vier dimensies maken samen de index Open club. Volgens een eerste meting is 1 procent van de verenigingen te beschouwen als vergaand open en wordt 15 procent als grotendeels open beschouwd (figuur 4.3). Dit zijn voornamelijk grote verenigingen en verenigingen die over een eigen accommodatie en/of kantine beschikken (figuur 4.4).
De dimensies vraaggericht (actief op zoek naar vragen, behoeften van leden, betrokkenen en omgeving) en samenwerking (zoeken naar samenwerking en verbinding met derden) scoren bij verenigingen het hoogst. Ondernemerszin (gericht op initiëren en signaleren van nieuwe initiatieven om de club te versterken) is voor twee vijfde van de verenigingen (enigszins) aan de orde. Bij drie van de vijf verenigingen is (enigszins) sprake van een open cultuur, geoperationaliseerd als een breed gedragen overtuiging dat interactie en verbinding met (partijen uit) de omgeving bijdraagt aan de club.

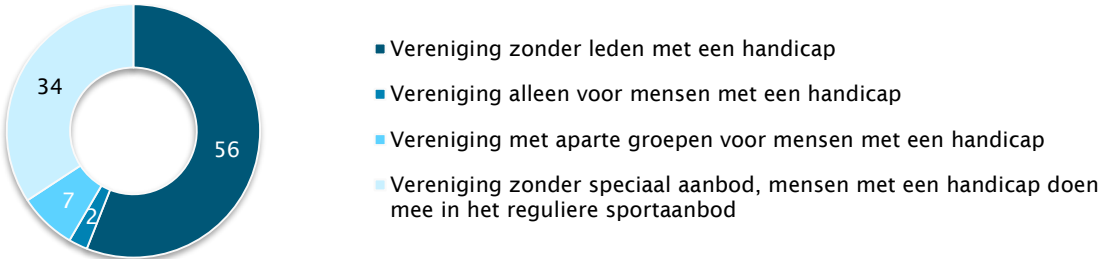
Figuur 4.4 Mate van Open club naar achtergrond verenigingen (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel voorjaar 2016

4.3 Sporten met een handicap

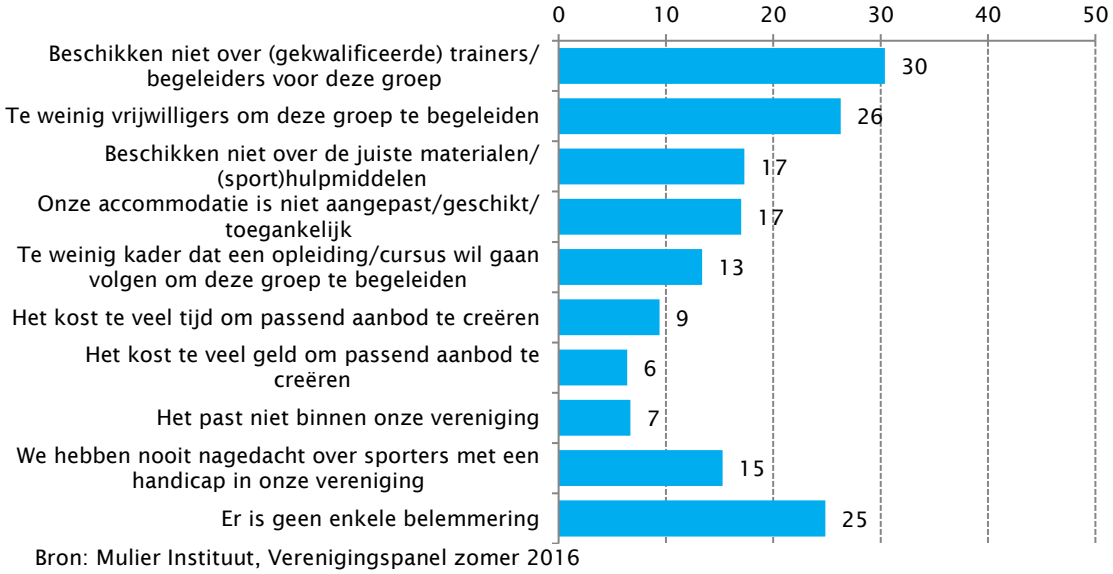
Figuur 4.5 Sporten met een handicap en/of chronische aandoening in een vereniging (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel zomer 2016

De helft van de verenigingen heeft leden met een handicap en/of chronische aandoening. Bij een op de veertien verenigingen sporten leden met een handicap in aparte groepen. Bij een derde van de clubs is geen speciaal aanbod beschikbaar, maar doen sporters met een beperking in het reguliere aanbod mee. Het gaat veelal om een paar leden, waardoor het niet haalbaar is om een aparte groep te maken. Een vijfde van alle verenigingen heeft leden met een lichamelijke handicap. 16 procent heeft leden met een chronische aandoening en in een op de tien verenigingen zijn sporters met een verstandelijke beperking actief. Een vijfde van de verenigingen met leden met een handicap beschikt over een of meer speciaal opgeleide/gekwalificeerde trainers/begeleiders voor sporters met een handicap. Dit zijn met name verenigingen met aparte groepen voor mensen met een handicap.
Twee vijfde van de verenigingen wil (meer) mensen met een handicap lid laten worden van de vereniging. Dat zijn met name verenigingen die al leden met een handicap hebben. Bijna de helft van de clubs geeft aan misschien (meer) leden met een handicap lid te willen laten worden. De belangrijkste belemmeringen voor deze groep zijn het gebrek aan trainers en vrijwilligers om deze sporters te begeleiden, en de geschiktheid van materialen en accommodatie. De verenigingen die geen leden met een handicap willen, geven naast deze belemmeringen aan dat het niet binnen de vereniging past, dat er aanbod in de omgeving is en de sport minder geschikt is voor sporters met een beperking.

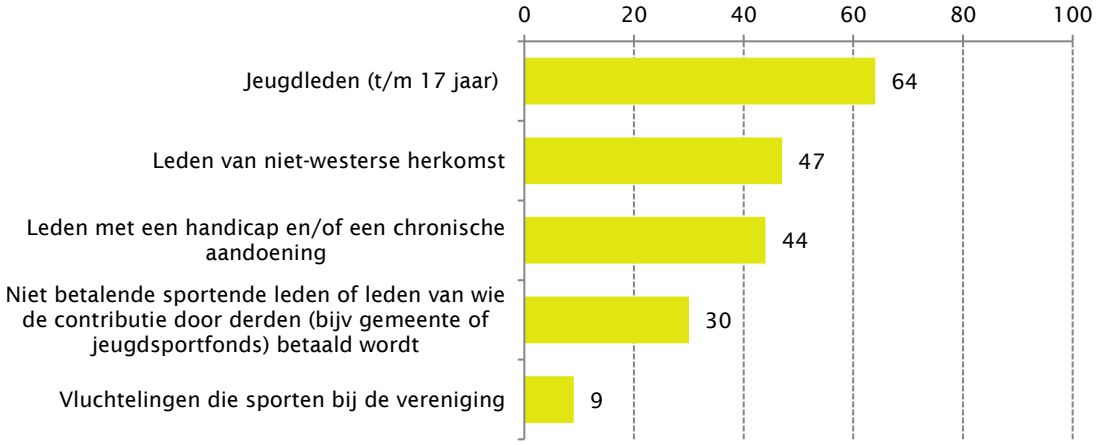
Figuur 4.6 Belemmeringen om (meer) leden met een handicap te laten sporten in de vereniging (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel zomer 2016

4.4 Ledenbestand

Figuur 4.7 Leden in de vereniging. Verenigingen met …… (% verenigingen)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel zomer 2016

Een derde van de sportverenigingen in Nederland heeft geen leden van 18 jaar en jonger (figuur 4.7). Dit zijn vaker kleine verenigingen en andere sporten dan zaal- of veldsporten zoals bridge, wielrennen, jeu de boules en (handboog)schietsport.
Het zijn met name de grote verenigingen (meer dan 300 leden), en de veld- en zaalsportverenigingen die leden met een niet-westerse herkomst hebben. De verenigingen waar vluchtelingen sporten, zijn ook vaak wat groter en zijn vaker veldsportverenigingen. De verwachting zou kunnen zijn dat verenigingen in gemeenten met een actieve COA-locatie (Centraal Orgaan opvang Asielzoekers) vaker vluchtelingen hebben die bij hen sporten. Uit gegevens van het Verenigingspanel blijkt dat er geen verschil is tussen verenigingen in gemeenten met en zonder actieve COA-locatie en het sporten van vluchtelingen in de vereniging.

Leden binnen verenigingen die geen contributie betalen of waarvan de contributie door derden wordt betaald, zijn vaak jeugdleden (t/m 17 jaar) en in iets minder mate volwassenen of vrijwilligers.
Een kwart van de verenigingen is van mening dat ze ook specifieke groepen sporters goed weten te bereiken (figuur 4.8). Dit zijn veelal verenigingen die al een of meer typen leden hebben die in figuur 4.7 zijn genoemd. Gezien de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de verenigingen (par. 2.2) en de belemmeringen die verenigingen ervaren (par. 4.3) is de vraag of dit de komende jaren zal veranderen.

Figuur 4.8 De vereniging weet ook specifieke groepen (allochtonen, minder validen enz.) goed te bereiken

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel zomer 2016

5. Tot slot

Een kwart van de Nederlandse sportverenigingen is vitaal. Deze verenigingen hebben hun eigen organisatie op orde, zorgen voor regulier sportaanbod en vervullen daarnaast een bredere maatschappelijke functie. Deze verenigingen zijn de natuurlijke samenwerkingspartners in de sport voor gemeenten en andere maatschappelijke partijen die in het sociaal domein actief zijn.

Het segment krachtige verenigingen is het grootst (44%). Deze verenigingen zijn prima in staat om hun sportaanbod voor nu en in de toekomst te organiseren, maar zijn niet of nauwelijks breder maatschappelijk georiënteerd. Bij dit segment liggen kansen om de maatschappelijke betrokkenheid te vergroten en daarmee de vitaliteit van deze verenigingen te versterken. Zo is in figuur 4.6 te zien dat 15 procent van de verenigingen nog nooit heeft nagedacht over het aanbieden van sportmogelijkheden voor gehandicapten, en ziet een kwart geen bezwaar of belemmeringen om voor deze groep aanbod te creëren. Grote kans dat, als deze verenigingen met een concrete vraag worden benaderd om activiteiten voor een groep verstandelijk gehandicapten aan te bieden, zij daartoe bereid zijn. Ook sommige praktische bezwaren, zoals dat de accommodatie niet aangepast is of dat aangepaste sportmaterialen ontbreken, lijken overkomelijke bezwaren.

Een kleine groep verenigingen (7%) vervult in de omgeving een bredere maatschappelijke functie, maar de organisatie van de club verdient aandacht. Dit zijn de zogenaamde maatschappelijke verenigingen. Door ze gericht te ondersteunen op die elementen die hun organisatiekracht verzwakken, lijken ook hier goede kansen aanwezig om deze verenigingen te vitaliseren.

Kwetsbare verenigingen (24%) kennen een minder krachtige organisatie en hebben nauwelijks oog voor een bredere maatschappelijke functie. Het goede nieuws is dat 10 procent twee keer matig scoort, en dat die score, met wat gerichte ondersteuning en mogelijk met niet al te veel moeite, tot een of twee keer voldoende kan worden gebracht. Slechts 1 procent scoort twee keer onvoldoende. Deze verenigingen vereisen op korte termijn serieuze aandacht. Afhankelijk van de probleemanalyse kan het zijn dat geconcludeerd moet worden dat er weinig toekomstperspectief is en dat opheffing, fusie of opgaan in een andere vereniging de beste optie is.

Er lijkt samenhang te zijn tussen organisatiekracht en maatschappelijke oriëntatie. Naarmate verenigingen organisatiekrachtiger zijn, zijn ze ook meer maatschappelijk georiënteerd en een meer maatschappelijke oriëntatie lijkt samen te gaan met een krachtige organisatie. Onderzoek is vereist om meer zicht te krijgen op de achtergronden van deze samenhang. Het belang van de omgeving ligt voor de hand. Verenigingen in regio's waar sprake is van krimp in de bevolking zien zich voor andere uitdagingen gesteld dan verenigingen in groeigemeenten (Van der Roest et al., 2016). Hetzelfde geldt voor verenigingen gelegen in hoge (vergeleken met lage) SES-buurten (Sociaal-economische Status). Verenigingen in een oude binnenstad of clubs die te maken hebben met een al dan niet gedwongen verhuizing naar een (nieuwe) accommodatie/sportpark, hebben met uiteenlopende omstandigheden en een omgeving te maken, die de vereniging kunnen beïnvloeden. De peilingen bij het Verenigingspanel maken al wel duidelijk dat de grootte van de vereniging, de beoefening van buitensport en het kunnen beschikken over een 'eigen' accommodatie (onderling samenhangende) factoren zijn, die de kans op vitaliteit van de vereniging vergroten. Dit roept de vraag op of schaalvergroting en het in beheer krijgen van een 'eigen' accommodatie wellicht niet moeten worden bevorderd, als we toe willen naar meer vitale verenigingen. Dat zou kunnen betekenen dat bij kwetsbare verenigingen, als het daarbij gaat over kleine binnensportverenigingen en overige verenigingen (tafeltennis, biljarten, jeu de boules, etc.), het

zinvol is te verkennen of die niet zouden kunnen aansluiten bij vitale hockey-, atletiek-, tennis- of voetbalverenigingen, die daarmee dan wat meer het karakter van een omnivereniging krijgen. Nogmaals, dit vraagt om nader onderzoek. Het is bijvoorbeeld niet bekend of omnivereniging vitaler zijn dan niet-omnivereniging, en of verenigingen die zijn gehuisvest in een multifunctionele accommodatie en/of huren bij een exploitatiestichting het beter doen dan zelfstandige verenigingen. Wat zich wel aftekent, is dat grotere verenigingen meer problemen hebben dan kleine verenigingen met het vinden en behouden van voldoende en gekwalificeerd kader. Met andere woorden: een trend naar schaalvergroting zou ook wel eens een trend naar professionalisering en meer betaalde krachten in de sport kunnen impliceren.

De meest basale bestaansreden van het sportverenigingsleven is het aanbieden van sport voor (potentiële) leden. Het is dan ook niet vreemd dat de samenwerking die verenigingen zoeken vaak is gericht op versterking van de organisatie en het aanbod. Het vinden en vasthouden van leden is voor verenigingen cruciaal en krijgt begrijpelijkerwijs beleidsmatig (zeer) grote aandacht (figuur 1.10). Hoe meer leden, hoe meer potentiële vrijwilligers, hoe meer goed gevulde teams en competities, hoe meer talenten en mogelijkheden op hoger niveau te spelen. En niet in het minst: hoe meer contributie en kantine-omzet. De grote aandacht voor werving en behoud van leden heeft zeker ook te maken met het feit dat financiën het minst scoren op organisatiekracht, of anders gezegd, daar het meeste afbreuk aan doen.

In dit Jaarbericht is de stand van zaken in het functioneren van sportverenigingen in 2016 op hoofdlijnen beschreven. Hieronder vatten we een en ander nog een keer kernachtig samen in een tabel met kengetallen. Met het uitbrengen van Jaarberichten willen we telkenmale de stand van zaken actualiseren en de kengetallen bij de tijd houden. Een uitgebreide beschrijving van de langjarige ontwikkelingen in het sportverenigingsleven presenteren we in het brancherapport Sportverenigingen, dat eind 2017 verschijnt.

Kengetallen 2016

In de rapportage ‘Versterking data-infrastructuur sport’ (Tiessen-Raaphorst & de Haan, 2012) worden 329 kengetallen voor de sport onderscheiden. Met een kengetal wordt een cijfer bedoeld dat inzicht geeft in de actuele situatie en/of de ontwikkeling van relevante doelen van sportbeleid. Een kengetal is de uitkomst van onderzoek of registraties. De Verenigingsmonitor is één van de onderzoeken waarmee kengetallen kunnen worden gegenereerd. In tabel 5.1 zijn de kengetallen weergegeven die op basis van de Verenigingsmonitor 2016 konden worden ingevuld. De indeling is conform de pijlers en thema’s in de rapportage van het SCP.

Tabel 5.1 Kengetallen 2016 Verenigingsmonitor

Kengetal	Meeteenheid	Cijfer
B. Meedoen in Nederland: Kader		
Aantal/aandeel vrijwilligers	Gemiddeld aantal/aandeel vrijwilligers per vereniging	Gemiddeld aantal vrijwilligers per vereniging: 42 Aandeel vrijwilligers per vereniging: 23%
Verenigingsvacatures	Aantal verenigingen met vacatures voor vrijwilligers	63% sportverenigingen heeft vacatures voor vrijwilligers en/of betaalde medewerkers
Vitale sportvereniging	Vitaliteit sportvereniging op een aantal aspecten	25% sportverenigingen is een vitale sportvereniging
B. Meedoen in Nederland: sport- en beweegaanbieders		
Samenwerking	Aandeel sportaanbieders dat samenwerkt met andere partijen	89% sportverenigingen werkt samen met een of meer organisaties
Samenwerking sport en buurt	Aantal samenwerkingsprojecten sport en buurt	15% sportverenigingen werkt samen met buurt-/wijk-/welzijnsorganisaties
Samenwerking sport onderwijs	Aantal samenwerkingsprojecten sport en onderwijs	48% sportverenigingen werkt samen met scholen (VO/PO)
D. Kaart van Nederland: gebruikers sportaanbieders		
Eigendom accommodatie vereniging	Aantal sportaanbieders met eigen accommodatie	52% van de sportverenigingen beschikt over een eigen sportaccommodatie/-complex (ruime definitie)*
Tevredenheid sportaccommodatie vereniging	Rapportcijfers tevredenheid aspecten sportaccommodaties verenigingen	71% van de sportverenigingen scoort voldoende tot goed op het organisatiekrachtcriterium accommodaties
F. Algemeen: beleid		
Beleidsplannen	Sportaanbieders met beleidsplannen op divers gebied	62% van de sportverenigingen heeft plannen/doelstellingen op papier gezet
F. Algemeen: werk		
Betaalde krachten vereniging	Aantal betaalde krachten per vereniging	Gemiddeld aantal betaalde krachten in een vereniging: 1,9
Sportaanbieders met betaalde krachten	Aandeel sportaanbieders met betaalde krachten	32% sportverenigingen heeft betaalde medewerkers**
F. Algemeen: economie en financiën		
Financiële positie sportaanbieders	Financiële positie sportaanbieders	72% van de sportverenigingen beoordeelt de financiële positie als (zeer) gezond

** De term 'eigen' is ruim geïnterpreteerd. Ook wanneer de voorzieningen waarvan de vereniging gebruikmaakt niet in eigendom zijn van de vereniging, maar zij wel verantwoordelijk is voor het dagelijkse beheer en onderhoud ervan, is er sprake van een eigen sportaccommodatie of -complex.*

*** Betaalde medewerkers hebben een uurvergoeding of een salaris.*

6. Publicaties

De resultaten van de peilingen bij het Verenigingspanel worden in verschillende onderzoeken en publicaties gebruikt. De resultaten uit de peilingen in 2016 zijn terug te vinden in de onderstaande publicaties.

Landelijk

Lindert, C. van, Pulles, I. & Poel, H. van der (2016). *Voortgangsrapportage monitor Sport en Bewegen in de Buurt 2016.* Utrecht: Mulier Instituut.

Regionaal

Donker, A., Bosma, L., Hoekstra, S., Woudstra, Y., Hakkers, S., Kalmthout, J. van & Ginneken, Z.J.M.S. van (2016). *Friese sportverenigingsmonitor 2016. Hoe gaat het met de Friese sportverenigingen in veranderende omstandigheden?* Heerenveen/Leeuwarden/Utrecht: Sport Fryslân/Fries Sociaal Planbureau/Mulier Instituut.

Roest, J.W. van der, Ginneken, Z.J.M.S. van & Kalmthout, J. van (2016). *Sport in transitieregio's. Ontwikkeling van de sport in gebieden met demografische uitdagingen.* Utrecht: Mulier Instituut.

Lokaal

Kalmthout, J. van, Ginneken, Z.J.M.S. van & Romijn, D. (2016). *Verenigingsmonitor Waterland 2015.* Utrecht: Mulier Instituut.

Kalmthout, J. van, Brandsema, A. & Ginneken, Z.J.M.S. van (2017). *Vitaliteit sportverenigingen Arnhem 2016.* Utrecht: Mulier Instituut. Verschijnt mei 2017.

Kalmthout, J. van, & Brandsema, A. (2017). *Vitaliteit sportverenigingen Eindhoven 2016.* Utrecht: Mulier Instituut. Verschijnt mei 2017.

Kalmthout, J. van, Brandsema, A., Wezenberg-Hoenderkamp, K. & Ginneken, Z.J.M.S. van (2017). *Verenigingsmonitor Haarlem 2016.* Utrecht: Mulier Instituut. Verschijnt mei 2017.

Kalmthout, J. van, Brandsema, A., Wezenberg-Hoenderkamp, K. & Ginneken, Z.J.M.S. van (2017). *Verenigingsmonitor Bloemendaal 2016.* Utrecht: Mulier Instituut. Verschijnt mei 2017.

Kalmthout, J. van, Brandsema, A., Wezenberg-Hoenderkamp, K. & Ginneken, Z.J.M.S. van (2017). *Verenigingsmonitor Velsen 2016.* Utrecht: Mulier Instituut. Verschijnt mei 2017.

Vakbladen

Kalmthout, J.van (2016). Vrijwilligerstekort bij sportverenigingen. Sport, Bestuur en Management 6-2016 http://www.mulierinstituut.nl/wp-content/uploads/2016/06/20160623-artikel-Mulier-Instituut.pdf

Kalmthout, J.van (2016). Hoe beleidsmatig werken verenigingen? Sport, Bestuur en Management 8-2016 http://www.mulierinstituut.nl/wp-content/uploads/2015/03/17082016-hoe-beleidsmatig-werken-sportvereningen.pdf

Kalmthout, J.van (2016). Sportverenigingen en accommodaties samen een sterk team. Sport, Bestuur en Management 10-2016 http://www.mulierinstituut.nl/wp-content/uploads/2015/03/Mulier-Instituut-artikel.pdf

Kalmthout, J.van (2016). Sportverenigingen krachtige organisaties. Sport, Bestuur en Management 12 - 2016 http://www.mulierinstituut.nl/wp-content/uploads/2015/03/SBM-rubriek-122016.pdf

Kalmthout, J. van (2017). Passie voor besturen. Sport, Bestuur en Management 2-2017. http://www.mulierinstituut.nl/wp-content/uploads/2015/03/SBM01-2017_MULIER-def.pdf

Kalmthout, J. van (2017). De maatschappelijke verantwoordelijkheid van verenigingen. Sport, Bestuur en management xx-2017. Verschijnt in april 2017

Mulier Factcheck

Vrijwilligers in de Sport (22-2-2017). http://www.mulierinstituut.nl/media/mulier-factcheck/

Bijlage Methodische verantwoording

De Verenigingsmonitor 2016 bestaat uit twee peilingen bij het MI Verenigingspanel.

De eerste peiling had als thema de vitaliteit van sportverenigingen: organisatiekracht en maatschappelijke oriëntatie. Daarnaast zijn in samenwerking met NOC*NSF, Kenniscentrum Sport en HAN vragen opgenomen om de mate van Open Club te kunnen meten. De dataverzameling liep van half april tot half juni 2016. In totaal zijn 2.059 sportverenigingen uitgenodigd. De gegevens van 501 verenigingen zijn geanalyseerd: een respons van 24 procent.

De tweede peiling bevatte onderwerpen gerelateerd aan Sport en Bewegen in de Buurt en verenigingsbestuur. In samenwerking met Nyenrode Sports Inc. is een vragenblok ontwikkeld over het functioneren van het verenigingsbestuur. De dataverzameling vond plaats van eind juli tot eind september 2016. In totaal zijn 2.054 verenigingen uitgenodigd. De gegevens van 504 verenigingen zijn geanalyseerd: een respons van 25 procent. Een derde peiling werd uitgevoerd in de winterperiode 2016/2017 en is in deze rapportage niet meegenomen.

De Verenigingsmonitor wordt uitgezet onder de verenigingen van het MI Verenigingspanel. Het Verenigingspanel bestaat momenteel uit iets meer dan 2.000 verenigingen. Verschillende categorieën verenigingen (grootte, type sport, gespreid naar regio) zijn zo goed mogelijk naar evenredigheid vertegenwoordigd. Het Verenigingspanel wordt continu aangevuld en met sportverenigingen uitgebreid. Daarbij worden de verschillende criteria voor representativiteit steeds meegenomen.

De representativiteit van het panel is niet in alle opzichten optimaal. Wat de omvang van de verenigingen betreft, zou een betere afspiegeling wenselijk zijn. Gezien de landelijke gegevens die als referentiemateriaal beschikbaar zijn, is het aannemelijk dat de grotere verenigingen in het panel zijn oververtegenwoordigd, terwijl de kleine verenigingen (≤ 100 leden) zijn ondervertegenwoordigd.

Om vergelijkbaarheid met voorgaande metingen bij het panel mogelijk te houden en een goede afspiegeling te blijven geven van de georganiseerde verenigingssport in Nederland, worden de gegevens gewogen naar grootte van de verenigingen en de aard van de sport (zaalsport, overige binnensport, veldsport en overige buitensport). Als referentiemateriaal wordt de Statistiek Sportorganisaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek gebruikt. Sportverenigingen zijn niet automatisch aangesloten bij een sportbond en NOC*NSF. In totaal zijn ruim 24.000 verenigingen lid van sportbonden die aangesloten zijn bij NOC*NSF. In het Verenigingspanel zitten zowel verenigingen die aangesloten zijn als niet aangesloten zijn bij een sportbond.

Informatie over het Verenigingspanel en de verenigingsonderzoeken is te vinden op:
http://www.mulierinstituut.nl/projecten/sportverenigingen-en-bonden/verenigingsmonitor-panel/

Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl